Kurt Flasch
ECKHART MESTER
348 oldal (Budapest, 2011, Európa Könyvkiadó /Mérleg könyvek/)

A „nihilista filozófia" születése a pozitivista forráskutatásból

Miközben a természet- és a humántudományok területén is egyre inkább teret hódítanak az integrális-holisztikus szemléletmódot alkalmazó kutatások, ezzel párhuzamosan Kelet- és Nyugat-Európában is foggal-körömmel védik állásaikat a pozitivista-agnosztikus felfogás bajnokai, mint megannyi, múlt századból itt rekedt elaggott és szenilis posztmarxista partizán. Míg az előbbi irányzat képviselői számára magától értetődő, hogy értőn és megbecsülve tovább kell adni, újra kell értelmezni a múlt gondolati szintéziseit, utóbbiak számára a kételkedés-lebontás-rombolás baljóslatú hármasa képezi a tudományos megközelítés *non plus ultráját*.

Kurt Flasch (a bochumi Ruhr Egyetem Filozófiai Intézetének tanszékvezetője, majd *professor emeritus*a) életműve negyedszáznál is több kötetet számlál, melyek témája az ókori, a korai keresztény valamint a középkori filozófia. Foglalkozott Ágostonnal, Aquinói Szent Tamással, Cusanusszal. Egy ekkora termésben óhatatlanul előfordulnak jelentősebb és kevésbé időt álló alkotások. Ez egyszerűen elkerülhetetlen. Ugyanakkor a kegyes olvasó joggal bizakodik, ha egy ennyire termékeny szerző – életének kilencedik, tudományos munkálkodásának hetedik évtizedében – Danténak, az ágostoni időfogalomnak valamint Eckhart mesternek is kötetet szentel, akkor ezek a tanulmányok remélhetően érett és magvas, bölcs és összegző gondolatokat fognak tartalmazni, egy gazdag életmű finomra desztillált lényegét. Ebben a várakozásban azonban a jámbor olvasó csalódni kénytelen. Szerzőnk ugyanis a keresztény (muszlim, zsidó) gondolkodók élethosszig tartó tanulmányozásából csupán annyi életvezetési tanulságot szűrt le, hogy legutóbbi, már érett korinak nevezhető munkái között megírt egy „Miért nem vagyok keresztény?" (2013), címében sem kimondottan eredeti (Bertrand Russelt plagizáló), mélyenszántónak pedig a legjobb indulattal sem nevezhető opuszt, melyben ásatag és bárgyú, intellektuálisnak szánt, mégis inkább siralmas érvekkel próbálja a keresztény istenhitet aláásni, lényegében egy lázadó kamasz agresszivitásával és sértődöttségével, ám egy olyan kamaszéval, aki Isten szent ege alatt már 83 évet megért.

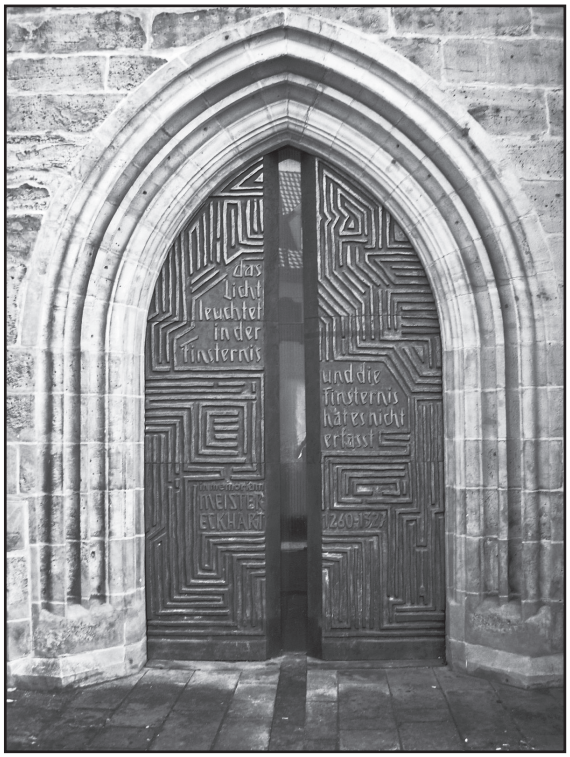
Ezek után már nem is meglepő 2006-ban született könyvecskéjének alcíme: *A „német misztika" születése az arab filozófia szelleméből*. Az idézőjelek a kötet egyik – bocsássuk előre: semmivel alá nem támasztott – következtetését hivatottak jelezni: Flasch professzor és partnerei szerint német misztika nem volt, talán semmilyen másféle misztika sem, ezek a fogalmak csupán lelkes, de a forrásokat nem eléggé gondosan elemző elődök alkotásai. A szerző saját megfogalmazásában könyvecskéjének kettős célkitűzése volt: egyfelől *„bizonyítani, hogy Averroës jelen van Eckhart mester művében"* (251. o.); másfelől *„félretolni az olyan vitatott és vitatható fogalmakat, mint a »skolasztika« és a »misztika«"*. (257. o.)

Az első tézist példák sokasága támasztja alá. Averroës, Avicenna és Arisztotelész lélekfilozófiai illetve metafizikai gondolatai csakugyan tovább élnek Eckhart latin nyelvű munkáiban. A kutatásnak ez a része tehát értékelhető és értékelendő, még akkor is, ha az Eckhartot ért hatások vizsgálatának története egészen a 14. századig nyúlik vissza, ugyanis – amint a 259. oldalon olvashatjuk – *„már kortársai észrevették Eckhartnál Averroës jelenlétét"*. Mivel ezek szerint

Eckhart „előfutárainak" ezen (újra)felfedezése nagy horderejűnek aligha tekinthető, ennél az odavetett félmondatnál azért több hivatkozást és főként elismerést érdemeltek volna hét évszázad Eckhart-kutatói. Összehasonlításul: munkatársainak, akikről azt állítja: *„könyvem több szempontból is csupán az ő eredményeik összefoglalójának tekinthető"*, Flasch professzor többször is az ízléstelenség határát súrolóan, ömlengve hálálkodik, Ruedi Imbachról példának okáért azt írja: *„enyhítette számos felvilágosításával és biztató szavaival nem kevés hiányosságom fölötti fájdalmamat"*. Ez még akkor is túlzó, ha tudjuk: egy kollégának, aki egyben barát is, a hálát nem lehet eléggé kifejezni. Ilyen körülmények között a kutatástörténeti előzmények szinte teljes hiánya csak akkor válik érthetővé, ha a második célkitűzést is szemügyre vesszük.

Ez a cél nem kevesebb, mint hogy *„félre kellene tolni"* a misztika és a skolasztika vitatható fogalmait. A félretolás gyakorlatilag teljes mértékű, hiszen egy szó nem sok, annyi sem esik arról, mit ért, ért-e valamit egyáltalán a professzor e fogalmakon. Ugyan olvashatunk *„nemzeti protestáns és antiskolasztikus bódulatról"* (258. o.), továbbá egyfajta átpolitizált eszmetörténeti látomásban megtudjuk, hogy *„a világháború, Georg von Hertling kancellársága és a politikai közép által a weimari államban játszott új szerep hatására olyan új, offenzív apologetika bontakozott ki a katolikus szerzők körében, amely ugyanakkora presztízzsel kívánta övezni Eckhartot, mint amekkorát a kultúrprotestánsok vagy az életreformerek körében élvezett"*. (140. o.) Azt viszont véletlenül sem tudjuk meg, hogy mi a misztika, s miért is kellene egy Eckhart gondolatvilágával foglalkozó kötetnek „félretolnia" a misztika fogalmát.

Szembeszállni egy fogalom érvényességével anélkül, hogy tisztáznánk, mit jelent, nos, ez mindennek nevezhető, csak józan és helyes hozzáállásnak nem. Ez még akkor is így van, ha tudjuk, hogy egy fogalom minél átfogóbb („görög", „keresztény"), annál inkább pontosításra szorul a tartalom, amit az adott összefüggésben értünk alatta. Nos, Flasch úr a bochumi egyetem evangélikus és katolikus teológiai fakultásainak vélhetően nem jelentéktelen számú kézikönyveinek, egyháztörténeti lexikonjainak bármelyikében elolvashatta volna, hogy a misztika a gyakorlati istenismeret, istentapasztalás tudománya. (Mint „gyakorlati tudományban" tehát nincs egy szemernyi hétköznapi értelemben vett miszticizmus sem.) Ugyanakkor, mivel a misztika az embernek az örökkévaló, a transzcendencia iránti vágyának és törekvésének kifejeződése, csak annyiban van köze valamely kor gondolati klímájához, amennyiben az a gondolati-val-

Az erfurti székesegyház kapujának felirata Eckhart Mesternek állít emléket: „A világosság a sötétségben világít, de a sötétség azt nem fogta föl." (Jn 1,5)

lási környezet más emberképet, más istenfogalmat használ – és más módszereket. Miközben Eckhart megismerte, és saját belátásainak kifejtése céljából – meglehetősen szabadon – felhasználta azokat a görög és arab előzményeket, amelyek illeszkedtek a transzcendencia felé való áttörés irányvonalába, az istenkeresés egyetemes tapasztalatát fogalmazta meg szuggesztív beszédeiben. Ezeket a beszédeket hallgatták és másolták, őrizték hét évszázadon át a lelkes későbbi követők, de egyáltalán nem azért, mert *„észrevették Averroës jelenlétét”* (ez számukra merőben mellékes filológiai körülmény volt), hanem azért, mert a transzcendentális áttörés elérésének lehetőségéről tanúskodtak Eckhart mester művei. Ezért nem illik tehát megemlékezni Heinrich Susóról, Johannes Taulerről, Franz von Baaderről, Nicolaus Cusanusról, Jakob Böhméről, a modernek körül Erich Frommról, Daisetsu Teitaro Suzukiról, Thomas Mertonról, Mircea Eliadéről, Shizuteru Uedáról, a filozófusok közül Arthur Schopenhauerről, Friedrich Hegelről, Lukácsról? Számukra ugyanis Eckhart – túl azon, hogy zseniális nyelvmegújító – nem az arab és görög gondolatok továbbéltetője volt, hanem az egyetemes és a német misztika egyedülálló csodája. Vajon Kurt Flasch szerint a felsoroltak mind tévedtek? Netán bedőltek az *„offenzív apologetikának”* és a *„nemzeti protestáns bódulatnak”*? Ráadásul a 14. századtól kezdve folyamatosan? Esetleg egyáltalán nincs is misztika sehol a világon? Vagy másutt lehetséges, csupán a német emberből hiányzik a vágy a transzcendencia iránt? Tévedett volna már Ágoston is, akinek a nevéhez az egész keresztény misztika platóni-újplatonikus alapon történő megújítása köthető? Miért akarja egy német tudós bebizonyítani, hogy német misztika nem volt, s miért tekint lekicsinylően, sőt kétellyel az egyetemes misztikára? Csak nem azért, mert az univerzalitás fényében elenyészne a filológiának tulajdonított jelentőség, és kiderülne, hogy a forráskritika-forráselemzés módszere nagyon is korlátozott értékű? Vagy egyenesen az szerezne perverz örömet e kortárs filozófusoknak, ha be tudnák bizonyítani – nyilván forráskutatás segítségével – Isten nemlétét?

Tom Stoppard írja: *„Tudósnak lenni annyi, mint rábökni a lapra, és azt mondani: »Itt beteg valami, meg itt.«”* Flasch olvasása közben – túl azon az elvitathatatlan intellektuális örömön, amit akkor érzünk (bár ilyen nem különösebben sűrűn fordul elő), amikor valóságos nyomozás közepette ismerjük meg az egyes késő középkori irányzatok álláspontjait (az akarat és a szeretet kapcsolatáról, Arisztotelész lélekelméletének különböző értelmezéseiről vagy a világ keletkezésével kapcsolatos elképzelésekről) – folyamatosan bökdöshetnénk a beteg lapokra, amíg meg nem fájdul az ujjunk.

Még egy utolsó példa, a domonkos rendtörténet sajátos, erőteljesen „balos” felfogására: *„Mindenfelé új kezdeményezések, a párizsi egyetemen és a rendben ugyanakkor fokozódik az elnyomás.”* (144. o.) Pár sorral később megtudjuk, hogy Theodoricus de Vriberch szerint *„bizonyos szembeállítások immár meghaladottnak számítanak. A teológusok (…) olyasmiktől félnek, amitől nincs miért. Igen aprólékos vizsgálatokban bebizonyította: az értelemelméletet, de a reláció- és az időelméletet illetően is tárgyilag megalapozottan összekapcsolható egymással Arisztotelész, Averroës és Ágoston. Tamás esetleges diadala súlyos kárt jelentene a tudomány és az egyház számára. (…) Theodoricus határozottan harcba szállt a tomistákkal”*. (145. o.) Hogyan volt ez lehetséges? Miközben fokozódott az elnyomás? Akarva-akaratlan, Flasch ezekkel a sorokkal elismeri, hogy a tudományos vita egyáltalán nem esett egyházi elítélés *(„elnyomás”)* alá és az eszméknek kifejezetten színes, bár rendezett forgataga jellemezte a 14. század elejét. Ám ennek

az eszmei forgatagnak, a különböző irányzatok közötti vitáknak a résztvevői nem tévesztették szem elől a lét hierarchiájának csúcsát, Istent, aki felé nem szűntek meg hálával fordulni, s Akinek bizonyára minden áldott nap megköszönték a vitára serkentő észt, a sok-sok eszme között áttündöklő egyetlen Értelmet.

Vajon a 20–21. század „német filozófusainak" valóban csupán annyi hozzáfűzni valójuk volna a 13–14. század szerzeteseinek és világi tudósainak intellektuális és spirituális katedrálisához, hogy kétségbe vonják az ember legmagasabb céljának még a létét is? Az olvasó a könyvet letéve őszinte vágyat érez arra, hogy inkább magát Eckhartot olvassa. De ebben Kurt Flaschnak igen kevés érdeme van.

Murányi Tibor

Ernst Jünger
A HARC MINT BENSŐ ÉLMÉNY
194 oldal (Pécs, 2017, Varázsló Macska Kiadó)

Ernst Jünger a 20. század legutolsó nagy alakjainak egyike volt, akik még meg tudtak valósítani valamit abból, amit úgy nevezhetünk, hogy heroikus stílus. A „stílus" kifejezés nem is igazán szerencsés, mivel jóval többről van szó puszta életmódnál, életvezetési metódusnál. Az igazán kiemelkedő férfiak mindig életük és benső egzisztenciájuk teljességét tették fel egy-egy célra; így vetették magukat habozás nélkül az események forgatagába, amennyiben a sors úgy hozta. Egy bizonyos pontig ők is alávetettjei voltak a sorsnak, azonban a sors soha nem tudta őket, mint vak determinizmus, irányítani, hanem merész tettrekészségükkel maguk voltak a sors alakítói. Saját sorsuké és kortársaiké (sorstársaiké) egyaránt. A 20. századnak a világot sarkaiból kifordító történései bőven szolgáltattak alkalmat arra, hogy a történelem vége előtti nagy fellángolások tüzében, melyek során a még meglévő hagyományos maradványokat védelmező erők és a modernitás hatalmai csaptak össze, megmérettessék magukat a heroicitás utolsó képviselői. Ernst Jünger életútja határozott párhuzamot mutat egy ilyen *éthosszal*.

Olyan korban látta meg a napvilágot, amely egészen más volt, mint a mai, s ez a legkevesebb, ami összehasonlításképpen mondható. Jünger még megélte a császárkort, a monarchiát, a feudális világ végét, amely ellen a „felvilágosodás" démoni erői már mozgósították minden energiájukat egy végső leszámolásra. Mégis: annak a kornak a szülötte abban az adományban részesülhetett, hogy egy szellemi fénnyel még valamennyire áthatott valóságot élhetett meg. Létezett Istenbe vetett hit, önfeláldozás, valamint olyan célok, eszmények, amelyek meghaladták a materiális, anyagi szféra sekélyes horizontját. A világfelforgató forradalmak, világháborúk kora volt ez, amelyek azért voltak annyira pusztítók, mert egy világ süllyedt el bennük. Jünger ezek mozgató erőiről beszél úgy, hogy közben soha nem politizál; az események mögött mindig azok mozgatórugóit, erőit ragadja meg.

Az íróként, cenzorként, botanikusként, rovargyűjtőként egyaránt ismert német szerzőnek nehéz lenne egyetlen könyvét kiemelni mint főművet, de az *Acélzivatarban* kétségkívül az egyik legfontosabb munkája. E pár évvel ezelőtt magyar kiadásban is megjelent mű egy szenvtelen stílusban megírt hadinapló, amelyet ugyanakkor nem lehet egyetlen irodalmi műfajba se beleerőltetni. Követi az eseményeket, de lényege nem a kronológiában rejlik; vannak elbeszélésszerű elemei, mégsem regény. Nincsenek párbeszédei – legfeljebb néhány felkiáltás –, névtelen szereplői mégis megszólalnak. Rideg, szinte „csontszáraz" könyv, amelynek legvégén olyan élményről számol be Jünger, amely valódi beavatással ér fel; a tűzkeresztségen átment harcos újjászüle-